

تحلیل نگرش کشاورزان شهرستان گچساران نسبت به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران

Analysis of Attitude of farmers to form cooperatives Water Users Associations in Gachsaran city

میلاد تقی‌پور^{۱*}، عنایت عباسی^۲، محمد چیدری^۳، مهدی میرزایی^۴، حمیده زارعی^۵

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس

^۲ استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس

^۳ استاد گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس

^۴ دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت توسعه روستایی دانشگاه یاسوج و کارشناس مطالعات اجتماعی شرکت مهندسی مشاور مه‌آب قدس

^۵ دانشجوی دکتری ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس و مدیر طرح تسهیلگری اجتماعی شبکه آبیاری لیشر و خیرآباد شرکت

مهندسی مشاور مه‌آب قدس

آدرس مکاتبه کننده: دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده کشاورزی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی

خلاصه

تشکیل تعاونی‌های آب‌بران به عنوان یکی از راه‌کارهای مطلوب در مدیریت پایدار شبکه‌های آبیاری و زهکشی مورد اقبال و توجه فراوان سیاست‌گذاران بخش آب و کشاورزی کشور قرار گرفته است. این در حالی است که تشکیل موفق تعاونی‌های آب‌بران نیازمند درک و شناخت عمیق از زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، تمایلات و نگرش کشاورزان هر منطقه می‌باشد. با علم به این موضوع، هدف مطالعه حاضر تحلیل نگرش کشاورزان نسبت به عضویت در تعاونی‌های آب‌بران می‌باشد. در راستای دستیابی به این هدف، از روش توصیفی-همبستگی و ابزار پرسشنامه استفاده شده است که روایی آن به تأیید اساتید گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس، گروه توسعه روستایی دانشگاه یاسوج و کارشناسان شرکت مه‌آب قدس رسید. میزان پایایی پرسشنامه نیز با روش آلفای کرونباخ (۰/۸۶) به دست آمد. جامعه آماری تحقیق را کشاورزان شهرستان گچساران تشکیل می‌دهند (N=۵۷۲). از این تعداد ۲۱۹ نفر بر اساس جدول مورگان و کرجسی به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد توصیف، تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. با توجه به یافته‌های پژوهش ۵۱/۶ درصد کشاورزان دارای نگرش مثبت و ۴۸/۴ درصد دارای نگرش منفی نسبت به عضویت در تعاونی آب‌بران هستند. بر اساس نتایج ضریب همبستگی، بین میزان آگاهی کشاورزان از اصول تعاونی، سن و تحصیلات کشاورزان با متغیر نگرش نسبت به تعاونی آب‌بران رابطه آماری معنی‌داری وجود ندارد. اما، بین تعداد اعضای خانوار و نگرش نسبت تعاونی‌های آب‌بران رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

Abstract

Establishment of Water User Associations (WUAs) as one of the optimal solutions in the management of irrigation and drainage networks has been Consideration of Country's agricultural sector and water policy makers. While Successful formation of cooperatives Water User Associations (WUAs) requires a deep understanding of social, cultural, economic, desires and attitudes of farmers in each region with this knowledge, the purpose of this survey was to Analysis of Attitude of farmers to form cooperatives Water Users Associations in Gachsaran city. In order to achieve this goal, Descriptive methods - correlation and questionnaire has been used. face validity was confirmed by Faculty of Agricultural Extension and Education Tarbiat Modarres University, Yasuj University Department of Rural Development And experts Mahab. Reliability of the questionnaire using Cronbach's alpha (86 /.) Was obtained. The target population of the study was 572 farmers of Gachsaran city. Of these 219 people, according to Morgan and Krejcie As the samples were selected. Data using SPSS software described were analyzed. ccording to research findings, 6/51 percent of farmers have a positive attitude And 4/48 percent have a negative attitude towards membership in the cooperative are water users. Based on correlation results, between the farmers' awareness of the principles of cooperatives, Age and education of farmers with the changing attitude towards cooperative water users, there is no significant relationship. But, between the number of household members and the attitude towards cooperative water users there is a significant positive relationship.

Key Words: Attitude, Water User Associations (WUAs), farmers, awareness.

مقدمه

آب از مهم ترین سرمایه های ملی کشورها بوده و نقش اساسی در توسعه هر کشوری دارد. کارشناسان آب پیش بینی می کنند که در آینده تنش ها و مناقشات بین المللی بر سر آب بیشتر خواهد شد و آب نقش مهم تری در بحران های بین المللی خواهد داشت. مسئله کمبود آب در آینده در مناطق گرم و خشک به طور مسلم حادتر خواهد شد (حیدریان، ۱۳۸۸).

ایران نیز یک کشور خشک است و آب عامل محدود کننده توسعه کشاورزی در اغلب نقاط کشور می باشد. مهم ترین مسئله در مدیریت منابع آب کشور عبارت است از برقراری تعادل بین عرضه و تقاضای آب. از آنجا که مقدار عرضه آب همیشه محدود بوده و مقدار تقاضا نیز با افزایش جمعیت و بهبود سطح زندگی پیوسته بالا می رود، برنامه ریزی برای استفاده بهینه از منابع آب دارای اهمیت ویژه ای می باشد. نظر به اینکه بیش از ۹۰ درصد آب استحصالی در بخش کشاورزی به مصرف می رسد، ضرورت استفاده از سازوکارها و روش هایی برای بهبود مدیریت بهره برداری از منابع آب در این بخش بیشتر احساس می شود (سلیمانی و همکاران، ۱۳۸۸).

در ایران، در چند دهه اخیر، دولت در بیشتر مواقع، بر توسعه منابع آبی تاکید داشته است، ولی نسبت به ایجاد و توسعه شبکه های آبیاری توجه چندانی نشده است. علاوه بر این، در زمین های تحت پوشش شبکه های آبیاری به موضوع مدیریت بهره برداری و نگهداری شبکه ها و امکان مشارکت کشاورزان توجه نشده است. نتیجه این امر کاهش راندمان آب به حدود ۲۵ تا ۳۰ درصد و کاهش بازده سرمایه گذاری در توسعه منابع آبی بوده است (بهزادی نسب و همکاران، ۱۳۸۵).

به باور بیشتر کارشناسان پایین بودن راندمان آبیاری در کشورهای در حال توسعه به علت نبود مشارکت واقعی بهره برداران در امر تصمیم گیری، اجرا، مدیریت و نگهداری از شبکه های آبیاری است. سیاست مشارکت بهره برداران در مراحل اجرای شبکه های آبیاری از اواخر دهه ۸۰ میلادی به طور عمده به لحاظ ناتوانی سازمان های دولتی در امر سازماندهی بخش آب و نیز نبود تأمین هزینه های نگهداری و بهره برداری این شبکه ها، مورد توجه خاص قرار گرفته و در بیش از ۲۰ کشور جهان سیاست ایجاد انگیزه و تشویق بهره برداران برای مشارکت در تأسیس شبکه ها گرفته شده است (نوروزی، ۱۳۸۴).

لذا، با ایجاد نظام‌های بهره‌برداری نوین و مناسب می‌توان زمینه را برای همیاری و متشکل ساختن کشاورزان فراهم ساخت و آنان را به همکاری و همیاری با یکدیگر برای رفع مانع‌های توسعه کشاورزی و روستایی ترغیب کرد. به طوری که پایداری آبیاری نیازمند این است که نظام کلی مدیریت آب به شکلی طراحی شود که همه کشاورزان، مشتاق مشارکت در بهره‌برداری و بهره‌وری منابع آب در تولید، با دید حفاظتی و پایداری از منابع آب، در همه مراحل ایجاد، نگهداری و بهره‌برداری از شبکه‌های آبیاری و زهکشی خود به عنوان مسئول و متولی در جریان فرآیندها قرار گیرند (حیاتی و همکاران، ۱۳۸۹).

بنابراین، برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت سامانه‌های منابع آب برای تحقق هدف‌های توسعه پایدار در یک منطقه، نیازمند مشارکت همگانی است. از آنجا که تدوین نظام بهره‌برداری منابع و مصرف آب جز با تفکر، نگرش و برنامه‌ریزی نظام‌مند و استفاده از دانش بومی و مشارکت جامعه‌های امکان پذیر نمی‌باشد؛ سوق دادن سرمایه‌گذاری‌ها از منابع دولتی به منابع غیر دولتی و سپردن کار مردم به تشکل‌های مردمی ضرورت می‌یابد (Hurlimann et al., 2009). تعیین راه‌کارهای جدید و مناسب برای تحقق ابعاد و سطوح مختلف مشارکت مردم در مدیریت شبکه‌ها نیازمند بررسی‌های عمیق، جامع و بهره‌جویی از دیدگاه‌های مشارکت مدارانه می‌باشد و این تحقق نمی‌یابد، مگر استراتژی برنامه‌ریزی و مدیریت مشارکتی و انتقال توان به جامعه‌های محلی مورد توجه خاص قرار گیرد (محمدی، ۱۳۸۶). مبنای نظری رهیافت مدیریت مشارکتی این است که با توجه به وابستگی معیشت کشاورزان به آب و آبیاری، آنان انگیزه قوی‌تری برای مدیریت هرچه بهتر منابع آب دارند. بنابراین، بهره‌گیری از مشارکت مردمی در اداره امور آبیاری، بهترین و کاربردی‌ترین گزینه اصلاح ساختار مدیریت آبیاری به شمار می‌آید (Jin and Young, 2001). هر چند مشارکت هماهنگ و اصولی انجمن‌های متشکل از بهره‌برداران در مدیریت آب که در نهایت به انتقال مدیریت آب می‌انجامد، نیازمند تدوین قوانین لازم و پشتیبانی‌های دولتی پرشمار است، اما گرایش بهره‌برداران به مشارکت در مدیریت منابع آب از مهم‌ترین ضروریات است. چرا که مشارکت به هر صورتی که باشد باید ناشی از گرایش درونی افراد بوده و چنانچه افراد دریابند که همکاری و مشارکت آن‌ها می‌تواند مشکلی از نارسایی‌های زندگی اقتصادی و اجتماعی آنان را برطرف سازد، در مشارکت درنگ نخواهند کرد (افشار و زرافشانی، ۱۳۸۹).

نتایج تحقیقات انجام شده در هندوستان مؤید آن است که اعضای انجمن بهره‌برداران آب از عملکرد این واحدها بسیار رضایت دارند. به طوری که کشاورزان گرایش دارند از همیاری و سرمایه‌گذاری‌های مشترک و پشتیبانی‌های دولت برای افزایش بازده مصرف آب در قالب بهره‌برداری جدید متشکل شوند (Vermillion, 2000). وجود چنین انگیزه‌ای در کشاورزان که موضوع اصلی این تغییر و دگرگونی‌اند بر میزان موفقیت اجرای طرح نهادمندی نظام‌های بهره‌برداری نوین و مناسب می‌افزایند و مشارکت واقعی آنان را در فرایند این دگرگونی ساختاری جلب و موجبات رشد و توسعه پایدار این حرکت را فراهم می‌نماید (Neef et al., 2004).

فاکون (Facon, 2002)، در بررسی تجربه مدیریت مشارکتی آبیاری چندین کشور، تأثیر دیدگاه کشاورزان را نسبت به انجمن‌های آب‌بران بدین شرح توضیح می‌دهد: ۱. حس مالکیت در فرد؛ ۲. افزایش شفافیت فرآیندها؛ ۳. دسترسی بیشتر به کارکنان نظام؛ ۴. بهبود نگهداری از تأسیسات؛ ۵. بهبود خدمات آبیاری؛ ۶. کاهش اختلافات در میان آب‌بران؛ ۷. افزایش بهره‌وری کشاورزی؛ ۸. هزینه‌های بیشتر؛ ۹. زمان و تلاش بیشتر برای مدیریت آب؛ ۱۰. رسیدگی برای کاهش حادثه؛ ۱۱. برنامه توان‌بخشی بیمه؛ و ۱۲. تأمین حقا به کمتر. باستس و همکارانش (Bustos et al., 2001) نیز در پژوهش

خود درباره عملکرد انجمن‌های آبران نشان دادند برخی انجمن‌های آبران که وظیفه آموزش و ترویج مدیریت آبراعی را برای کشاورزان بر عهده داشتند، تا حد زیادی توانستند شمار اختلافات را در بین گروه‌های آبران و به ویژه مزارع کوچک کاهش دهند.

نگرش یکی از مهم‌ترین مفاهیم روانشناسی اجتماعی نوین است. به طوری که آلپورت نگرش را نوعی حالت آمادگی ذهنی و روانی می‌داند که بر اساس تجربه سازماندهی شده و تأثیر پویا و دار بر واکنش فرد، در برابر همه اشیاء و موقعیت‌هایی که با آن روبرو می‌شود، بر جا می‌گذارد (آذربایجانی و همکاران، ۱۳۸۲). بنابراین نگرش را می‌توان به عنوان گرایش به پاسخگویی به یک دیدگاه و یا یک موقعیت به راه خاصی در نظر گرفت. انسان در نگرش دچار شدت و ضعف‌هایی می‌باشد که این صفت نقش بسیار مهمی در پیش‌بینی رفتار، شناخت شخصیت افراد، تشخیص پیش‌داوری‌ها و داوری‌های علمی دارد (اتوکلاین، ۱۳۸۴). لذا بررسی نگرش افراد در زمینه‌های مختلف به مدیران و مجریان کمک می‌کند که از شیوه تفکر مردم درباره موضوعات مشخص آگاه شده و آگاهی یابند (حیدریان، ۱۳۸۵). بررسی کلی تعاریف نگرش، گویای آن است که نگرش متشکل از سه جزء شناختی، احساسی و رفتاری است. جزء شناختی بر اطلاعات و واقعیات، جزء احساسی بر هیجاناتی که به فرد در هنگام اندیشیدن در زمینه اشیای خاصی عارض می‌شود و جزء رفتاری بر گراشی و آمادگی برای عمل دلالت دارد. این سه جزء در تعامل با یکدیگر نظام نگرش را تشکیل می‌دهند و اغلب رابطه نزدیکی با یکدیگر داشته و گاهی مجموعه نگرش‌های یک فرد را به صورت منظومه یا نظام در می‌آورد (محسنی، ۱۳۷۹ و Ali et al., 2010 و Ajzen and madden, 1986). در مجموع می‌توان گفت از مؤثرترین راه کارهای رویارویی با بحران آب، شکل‌گیری تعاونی‌های آب‌بران برای افزایش بهره‌وری آبیاری و استفاده بهینه از مقدار آب مصرفی در بخش کشاورزی است که بر ارتقاء دانش، نگرش و مهارت کشاورزان در زمینه شیوه‌های مدیریت بهینه آب کشاورزی تأثیر به‌سزایی دارد. لذا گسترش گرایش‌های کشاورزان نسبت به شکل‌گیری و مشارکت در انجمن‌های آب‌بران از مهم‌ترین برنامه‌های مدیریت دولتی برای رسیدن به هدف‌های مدیریت آب کشاورزی و پایداری منابع آب به شمار می‌آید (Qiao et al., 2009).

طبق آمار وزارت تعاون کار و امور اجتماعی در سال ۱۳۹۰ تا به امروز شمار ۳۲۶ تعاونی آب‌بر از این وزارتخانه گواهی ثبت دریافت کرده‌اند. اما بررسی‌های به عمل آمده توسط تیم تحقیق بیانگر آن بود که شمار قابل توجهی از این تعاونی‌ها دچار نارسایی‌های عدیده‌ای در زمینه تداوم فعالیت‌های خود هستند. از سوی دیگر استان کهگیلویه و بویراحمد به رغم

وجود قابلیت‌های لازم برای ایجاد این تعاونی‌ها، همچون وجود سدها، شبکه‌های آبیاری و زهکشی و زمین‌های مناسب، هنوز نتوانسته از این ظرفیت بالقوه استفاده کند و تنها یک تعاونی آب‌بر در این استان به ثبت رسیده است. لذا، این تحقیق می‌تواند مبنای خوبی را برای تشکیل این تعاونی‌ها فراهم آورد و نتایج آن در دیگر استان‌ها نیز به کار گرفته شود (وزارت تعاون، کار و امور اجتماعی، ۱۳۹۰). طرح شبکه آبیاری و زهکشی لیشتر با هدف توسعه آبیاری اراضی دشت لیشتر و تراس چپ رودخانه خیرآباد به وسعت ۴۳۴۷ هکتار واقع در محدوده دهستان لیشتر از توابع بخش مرکزی شهرستان گچساران در استان کهگیلویه و بویراحمد و در پایاب سد مخزنی کوثر در حال اجرا می‌باشد. شمار بهره‌برداران در محدوده دشت لیشتر ۴۱۷ نفر با متوسط مالکیت ۸/۴ هکتار برای هر بهره‌بردار و شمار کشاورزان بهره‌بردار در شبکه آبیاری تراس چپ رودخانه خیرآباد ۱۵۵ نفر با متوسط مالکیت ۳/۱ هکتار برای هر بهره‌بردار می‌باشد. طبق پیش‌بینی‌های انجام شده توسط شرکت مه‌اب قدس به عنوان مجری تأسیس شبکه مورد نظر در خاتمه طرح در مجموع هفت تعاونی با مشارکت بهره‌برداران طرح تشکیل خواهد شد که کار بهره‌برداری، حفاظت و نگهداری از تأسیسات شبکه را به عهده خواهند گرفت (مه‌اب قدس، ۱۳۸۹).

در این راستا، هدف کلی این نوشتار تحلیل نگرش کشاورزان نسبت به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران می‌باشد. در پی دستیابی به هدف کلی تحقیق، بررسی هدف‌های اختصاصی زیر مد نظر است:

- ۱- توصیف ویژگی‌های شخصی و حرفه‌ای پاسخگویان؛
- ۲- تعیین وضعیت ابعاد نگرشی کشاورزان نسبت به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران؛
- ۳- تعیین میزان همبستگی بین عامل‌های تأثیرگذار بر نگرش کشاورزان نسبت به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران؛
- ۴- مقایسه میانگین ابعاد نگرش کشاورزان نسبت به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران در گروه‌های مختلف.

روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق به روش توصیفی - همبستگی انجام شده است. جامعه آماری آن، شامل ۵۷۲ نفر از کشاورزان شبکه‌های آبیاری لیستر و خیرآباد شهرستان گچساران در استان کهگیلویه و بویراحمد، در قالب سه نوع روش آبیاری سطحی، بارانی و قطره‌ای می‌باشند. در این تحقیق از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب برای تعیین حجم نمونه استفاده شد. حجم نمونه کشاورزان با گرایش به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران با استفاده از جدول مورگان و کرجسی (۱۹۷۰) ۲۳۰ نفر برآورد شد. همچنین، برای جمع‌آوری اطلاعات میدانی از پرسشنامه استفاده شد. روایی محتوایی و ظاهری ابزار تحقیق نیز با استفاده از نظرهای استادان گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه‌های تربیت مدرس و گروه مدیریت توسعه روستایی دانشگاه یاسوج و همچنین متخصصان بخش بررسی‌های اجتماعی شرکت مهندسی مشاور مهتاب قدس، مورد بررسی و اصلاح و تأیید قرار گرفت. به منظور تعیین اعتبار و پایایی ابزار تحقیق، شمار ۳۰ پرسشنامه در بین کشاورزان استان خوزستان که دارای شرایط همانند با کشاورزان مورد نظر بودند توزیع و جمع‌آوری شد، سپس با استفاده از نرم‌افزار SPSS آلفای کرونباخ ابزار تحقیق مورد تأیید قرار گرفت. مشخصه آلفا برای بخش نگرش کشاورزان به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران ۷۳ درصد به دست آمد که بیانگر اعتبار مناسب ابزار تحقیق است.

پرسشنامه یادشده، براساس هدف‌های پژوهش، شامل دو بخش کلی است:

۱- ویژگی‌های فردی، اقتصادی، اجتماعی و حرفه‌ای کشاورزان با گرایش به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران؛ و

۲- نگرش کشاورزان نسبت به شکل تعاونی‌های آب‌بران.

به منظور تحلیل نگرش کشاورزان نسبت به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران در شبکه‌های آبیاری لیستر و خیرآباد، ۱۰ گویه در طیف ۱ تا ۵ (به طور کامل مخالفم = ۱، مخالفم = ۲، نظری ندارم = ۳، موافقم = ۴، به طور کامل موافقم = ۵) طراحی شد و مورد پرسش و ارزش‌گذاری توسط کشاورزان با گرایش به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران قرار داده شد.

داده‌پردازی و محاسبات این پژوهش با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شد. روش‌ها و روش‌های آماری به کار گرفته شده در این پژوهش در بخش توصیفی؛ میانگین، انحراف معیار، ضریب پراکنندگی و روش ISDM و در بخش تحلیلی؛ از ضرایب همبستگی پیرسون و اسپیرمن استفاده شده است.

نتایج و بحث و نتیجه گیری

نتایج یافته‌های توصیفی

با توجه به نتایج به دست آمده، میانگین سنی کشاورزان خواستار عضویت در تعاونی‌های آب‌بران مورد پژوهش، ۴۴/۱۲ سال بوده است. مطابق یافته‌های تحقیق، سطح تحصیلات کشاورزان بدین شرح است: بی‌سواد (۱۲/۳ درصد)، خواندن و نوشتن (۲۹/۲ درصد)، راهنمایی (۲۱/۹ درصد)، دیپلم (۱۷/۸ درصد) و بالاتر از دیپلم (۱۸/۷ درصد). نتایج تحقیق در رابطه با مشارکت کشاورزان در نهادهای اجتماعی و اقتصادی نشان می‌دهد ۷۳/۴ درصد کشاورزان در تعاونی تولید روستایی موجود در منطقه عضو هستند و ۱۴ درصد آنان در هیچ‌یک از نهادهای اجتماعی عضویت ندارند. از نظر پیشینه اشتغال، میانگین اشتغال کشاورزان در بخش کشاورزی حدود ۱۹ سال می‌باشد که کمترین پیشینه اشتغال دو سال و بیشترین آن ۵۹ سال به دست آمد، به طوری که بیش از یک چهارم کشاورزان (۵۹ نفر) دارای پیشینه اشتغال کمتر از ۱۰ سال می‌باشند و ۷۳/۱ درصد نیز دارای پیشینه اشتغال بیش از ۱۰ سال در بخش کشاورزی بودند. با پژوهش روش‌های آبیاری مورد استفاده کشاورزان مشخص شد که روش‌های آبیاری سطحی و بارانی هر کدام حدود ۴۰ درصد از نوع آبیاری موجود در منطقه را به خود اختصاص داده‌اند. از سویی روش آبیاری قطره‌ای را ۴۶ نفر یعنی کمتر از یک پنجم کشاورزان مورد استفاده قرار می‌دهند. از نظر میزان آشنایی با تعاونی آب‌بران بیش از نیمی از افراد مورد پژوهش (۱۲۰ نفر) بیان کردند که با تعاونی آب‌بران آشنایی دارند همچنین از کشاورزان مورد پژوهش در مورد شرکت در کلاس‌های آموزشی ترویجی مرتبط با معرفی تعاونی‌های آب‌بران سؤال شد که با توجه به نتایج به دست آمده مشخص شد که بیش از نیمی از کشاورزان در این کلاس‌ها شرکت نکرده‌اند. براساس یافته‌های پژوهش، نظام زراعی بیش از نیمی از کشاورزان (۵۰/۲) زراعت بوده و بیش از یک سوم کشاورزان (۳۵/۲ درصد) زراعت و دامپروری را به صورت همزمان انجام می‌دادند.

همچنین ۳۲ نفر از کشاورزان علاوه بر زراعت و دامپروری به باغداری نیز اشتغال داشتند (جدول ۱).

جدول ۱- ویژگی‌های شخصی و حرفه‌ای کشاورزان در منطقه مورد پژوهش (n=۲۱۹)

متغیرها	سطوح متغیرها	فراوانی	درصد
سن (سال)	> ۳۰	۳۵	۱۶/۰
	۳۰-۴۰	۵۳	۲۴/۲
	۴۰-۵۰	۷۶	۳۴/۷
	< ۵۰	۵۵	۲۵/۱
سطح تحصیلات	بی‌سواد	۲۷	۱۲/۳
	خواندن و نوشتن	۶۴	۲۹/۲
	راهنمایی	۴۸	۲۱/۹
	دیپلم	۳۹	۱۷/۸
	بالتر از دیپلم	۴۱	۱۸/۷
نوع نظام زراعی	زراعت	۱۱۰	۵۰/۲
	زراعت و دامپروری	۷۷	۳۵/۲
	زراعت و دامپروری و باغداری	۳۲	۱۴/۶
شرکت در کلاس‌های تعاونی آب‌بران	بلی	۱۰۷	۴۸/۹
	خیر	۱۱۲	۵۱/۱
روش آبیاری	سطحی	۸۵	۳۸/۸
	بارانی	۹۴	۴۲/۹
	قطره‌ای	۴۰	۱۸/۳

نگرش کشاورزان در مورد تشکیل تعاونی‌های آب‌بران

به منظور تحلیل نگرش کشاورزان نسبت به مشارکت در تعاونی آب‌بران ۱۰ گویه مطرح شد تا پاسخگویان میزان موافقت یا مخالفت خود را با هر یک از گویه‌ها بیان کنند. میانگین و

انحراف معیار و ضریب تغییرهای هر گزینه در جدول ۲ بیان شده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که گویه‌های "عضویت در تعاونی آب‌بران در حفاظت و تقویت منابع آب منطقه مؤثر است" با ضریب پراکندگی ۰/۱۵۵ و "عضویت در تعاونی آب‌بران موجب تقویت ارتباط‌های کشاورزان با همدیگر می‌شود" با ضریب پراکندگی ۰/۱۸۲ به عنوان مؤثرترین گویه‌های نگرشی، که بر گرایش کشاورزان نسبت به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران تأثیر دارند، تعیین شدند. همچنین میانگین کل برای گویه‌های نگرش کشاورزان نسبت به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران ۳/۸۱ به دست آمد که نشان از نگرش مثبت کشاورزان نسبت به تشکیل این تعاونی‌ها است.

جدول ۲- رتبه‌بندی گویه‌های نگرش کشاورزان نسبت به عضویت در تعاونی‌های آب‌بران (n=۲۱۹)

رتبه	ضریب تغییرها ی	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۰/۱۵۵	۰/۶۸	۴/۳۶	عضویت در تعاونی آب‌بران در حفاظت و تقویت منابع آب منطقه مؤثر است
۲	۰/۱۸۲	۰/۷۹	۴/۳۳	عضویت در تعاونی آب‌بران موجب تقویت ارتباط‌های کشاورزان با همدیگر می‌شود
۳	۰/۱۸۹	۰/۸۰	۴/۲۲	با عضویت در تعاونی می‌توانم از کمک دیگر اعضا استفاده کنم.
۴	۰/۱۹۰	۰/۸۱	۴/۲۵	با عضویت در تعاونی آب‌بران می‌توانم مدیریت آبیاری را به بهترین شکل انجام دهم.
۵	۰/۱۹۲	۰/۷۹	۴/۱۱	از اینکه می‌خواهم عضو تعاونی آب‌بران شوم، خوشحالم.
۶	۰/۲۶۵	۱/۰۶	۴/۰۰	ایجاد و توسعه تعاونی‌های آب‌بران چندان مهم نیست.
۷	۰/۲۸۷	۱/۰۸	۳/۷۶	عضویت در تعاونی آب‌بران هزینه‌های تولید را کاهش می‌دهد.
۸	۰/۲۹۶	۱/۱۴	۳/۸۵	تعاونی آب‌بران منفعتی برای من ندارد.
۹	۰/۳۶۵	۱/۳۱	۳/۵۸	عضویت در تعاونی آب‌بران باعث کاهش عملکرد آبیاری می‌شود.
۱۰	۰/۳۷۱	۱/۳۱	۳/۵۸	بهره‌برداری انفرادی از منابع آب را به عضویت در

تعاونی آب‌بران ترجیح می‌دهم.

۰/۲۵۴	۰/۹۷	۳/۸۱	کل
-------	------	------	----

°: ۱: به طور کامل مخالفم، ۲: مخالفم، ۳: بی‌نظم، ۴: موافقم، ۵: به طور کامل موافقم

در این تحقیق، به منظور ارزیابی کیفی نگرش کشاورزان با استفاده از روش ISDM سطوح نگرش به چهار طبقه تقسیم شده است. با توجه به داده‌های جدول ۳ در مجموع بیش از نیمی از کشاورزان (۵۱/۶ درصد) دارای نگرش مثبت و کمتر از نیمی از آنها (۴۸/۴ درصد) نگرش منفی نسبت به عضویت در تعاونی آب‌بران دارند (جدول ۳).

جدول ۳- فراوانی و درصد سطوح نگرش کشاورزان به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران (n=۲۱۹)

نگرش	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
منفی ($A \leq 29/24$)	۳۱	۱۴/۲	۱۴/۲
به نسبت منفی ($29/24 \leq B \leq 33/98$)	۸۲	۳۷/۴	۵۱/۶
به نسبت مثبت ($33/98 \leq C \leq 38/72$)	۷۷	۳۵/۲	۸۶/۸
مثبت ($D \geq 38/72$)	۲۹	۱۳/۲	۱۰۰/۰

بررسی همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق

نتایج به دست آمده از کاربرد ضریب همبستگی، بیانگر نبود همبستگی بین میزان آگاهی کشاورزان از اصول تعاونی، میزان اراضی، سن و تحصیلات کشاورزان با متغیر نگرش نسبت به تشکیل تعاونی آب‌بران بود. اما، بین پیشینه فعالیت در بخش کشاورزی، شمار اعضای خانوار و شمار قطعه‌های کشاورزی با نگرش نسبت به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران به ترتیب در سطوح یک درصد و پنج درصد رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۴- همبستگی بین متغیرهای تحقیق با نگرش به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران (n=۲۱۹)

متغیر	نوع مقیاس	ضریب همبستگی r	Sig.
سن	فاصله‌ای	۰/۰۴۱	۰/۵۴۵

۰/۰۳۲	۰/۰۷۱*	فاصله‌ای	شمار قطعه‌های اراضی
۰/۶۹۵	۰/۰۲۷	فاصله‌ای	میزان اراضی کشاورزی
۰/۰۰۱	۰/۲۲۸**	فاصله‌ای	پیشینه فعالیت کشاورزی
۰/۱۵۸	-۰/۰۹۶	ترتیبی	سطح تحصیلات***
۰/۰۲۸	۰/۰۲۳*	فاصله‌ای	شمار اعضای خانواده
۰/۴۶۹	۰/۰۴۹	فاصله‌ای	آگاهی از اصول تعاون

°: $p \leq 0.05$; **: $p \leq 0.01$; ***: برای تعیین همبستگی این متغیر و نگرش از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که نگرش کشاورزان نسبت به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران مثبت بوده و آنرا گامی مهم برای توسعه و پیشرفت روستا می‌دانند. این یافته با یافته‌های Vermillio, 2000 و افشار و زرافشانی، ۱۳۸۹ مطابقت دارد.

بر اساس نتایج تحقیق شمار اعضای خانوار با نگرش نسبت به مشارکت در تعاونی‌های آب‌بران دارای همبستگی مثبت و معنی‌دار است. این یافته نیز با یافته‌های جلالی، ۱۳۷۹؛ نصرآبادی، ۱۳۸۰؛ نوروزی، ۱۳۸۴؛ افشار و زرافشانی، ۱۳۸۹ مطابقت دارد.

همچنین شمار قطعه‌های اراضی کشاورزان با نگرش آنان نسبت به مشارکت در تشکیل تعاونی‌های آب‌بران همبستگی مثبت و معناداری داشت. این یافته با بررسی‌های Azizi, Khalkheili, & Zamani, 2009 و Qiao et al., 2009 مطابقت دارد و با پژوهش امینی و خیاطی، ۱۳۸۵ مطابقت ندارد.

پیشنهادها

۱- با استناد به این که نگرش حدود نیمی از کشاورزان نسبت به تشکیل تعاونی آب‌بران مثبت بوده، لذا پیشنهاد می‌شود به تماس‌های ترویجی و دیگر کانال‌های ارتباطی مانند تبادل نظر و مشارکت رهبران محلی، مددکاران ترویجی، شورای روستا، کشاورزان پیشرو و رسانه‌های نوشتاری برای ارتقای ابعاد نگرشی کشاورزان اهمیت بیشتری داده شود و دولت شرایط و تسهیلات بیشتری را برای شکل‌گیری و مشارکت در این انجمن‌ها اختصاص دهد.

۲- با توجه به این که بین پیشینه فعالیت در بخش کشاورزی و نگرش نسبت به تشکیل تعاونی‌های آب‌بران همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد، پیشنهاد می‌شود از وجود افراد با

تجربه بالا در فعالیتهای کشاورزی به عنوان مؤسسين تشکلهای آببران بهره گرفته شود و زمینه برای مشارکت هرچه بیشتر آنها فراهم شود.

۳- با توجه به این که ارتقای نگرش کشاورزان نسبت به تعاونی آببران یک عامل تأثیرگذار بر بهبود وضعیت شبکههای آبیاری مانند رضایت بیشتر آببران از نگهداری منابع آب و شبکههای مربوطه، کاهش اختلافات آبیاری و توزیع عادلانه آب، کاهش هرزروی آب، افزایش میزان بازده کانالهای آبیاری و مشارکت بیشتر کشاورزان در مدیریت شبکههای آبیاری است. بنابراین بالا بردن سطح نگرش کشاورزان در زمینه تعاونی آببران می تواند بر بهبود وضعیت آبیاری منطقه و مشارکت بیشتر کشاورزان در مدیریت شبکههای آبیاری بسیار مؤثر باشد.

۴- رتبه بندی گویه های نگرش کشاورزان نسبت به تشکیل تعاونی های آببران نشان داد که گویه های "عضویت در تعاونی آببران موجب تقویت ارتباط های کشاورزان با همدیگر می شود" و "با عضویت در تعاونی می توانم از کمک دیگر اعضا استفاده کنم"، به عنوان مهم ترین گویه ها از نظر کشاورزان می باشند که خود نشان از دید مثبت کشاورزان نسبت به آینده فعالیت این گونه تعاونی ها است بنابراین، پیشنهاد می شود در راستای توسعه این گونه تشکلهای برای توسعه فعالیتهای گروهی در جامعه های روستایی اقدام شود و شرایط را برای جذب کشاورزان در قالب گروه های مشارکتی فراهم کرد.

منابع مورد استفاده

۱. اتوکلاين، بی. (۱۳۸۴). روانشناسی اجتماعی (ترجمه: م. ع. کاردان). چاپ هشتم، جلد دوم، نشر اندیشه، تهران.
۲. آذربایجانی، م.، سالاری فر، م. ر.، عباسی، ا.، کاویانی، م.، موسوی اصل، م. (۱۳۸۲). روانشناسی اجتماعی با نگرش به منابع اسلامی. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت)، تهران.
۳. افشار، ن.، و زرافشانی، ک. (۱۳۸۹). تحلیل تمایل به مشارکت در مدیریت آبیاری: مطالعه موردی تعاونی های آببران سفید برگ و سراب بس استان کرمانشاه. مجله علوم ترویج آموزش کشاورزی ایران، شماره دوم، ص ۹۹-۱۱۳.
۴. امینی، م.، و خیاطی، م. (۱۳۸۵). عوامل مؤثر بر عدم موفقیت طرح تشکیل انجمن های آببران: استفاده از رگرسیون فازی. اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال هجدهم، شماره ۵۳، ص ۶۹-۹۱. نصرآبادی، ع. (۱۳۸۰). مشارکت در آبخیزداری و سازه های مؤثر بر آن در استان خراسان. پایان نامه کارشناسی ارشد، بخش ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه شیراز.

۵. بهزادی نسب م.، معروف پورع.، و مینائی س. ۱۳۸۵. بررسی مسائل و مشکلات بهره برداری از شبکه های آبیاری و زهکشی و اهمیت مشارکت مردمی. مجموعه مقالات اولین همایش ملی مدیریت شبکه های آبیاری و زهکشی، دانشگاه شهید چمران، ص. ۱۴۷۵-۱۴۸۲.
۶. جلالی، م. (۱۳۷۹). واکاوی تعاونی های مرتعداری استان کردستان: عوامل مؤثر بر مشارکت مرتعداران. پایان نامه کارشناسی ارشد، بخش ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه شیراز.
۷. حیاتی، د.، ابراهیمی، ا.، رضایی مقدم، ک. (۱۳۸۹). شناخت صرفه های اقتصادی جلب مشارکت های مردمی در توسعه شبکه های آبیاری و زهکشی (مطالعه موردی: بند امیر در استان فارس). اقتصاد و توسعه کشاورزی (علوم و صنایع کشاورزی)، شماره ۳، ص ۳۷۱-۳۸۳.
۸. حیدریان، ا. (۱۳۸۵). انتقال مدیریت آبیاری: مبانی و روش شناسی. کمیته ملی آبیاری و زهکشی ایران.
۹. حیدریان، ا. (۱۳۸۸). موانع ساختاری بهبود مدیریت سامانه های آبیاری در ایران. مجموعه مقالات دوازدهمین همایش کمیته ملی آبیاری و زهکشی ایران با موضوع: مدیریت آبیاری در ایران، چالش ها و چشم اندازها، تهران، صص ۱-۱۷.
۱۰. سلیمانی، م.، سیار ایرانی، ک.، صباغی، م.، فریدی، م. (۱۳۸۸). ضرورت اهمیت بهینه سازی مصرف آب کشاورزی و تغییر مدیریت تقسیم و توزیع آب از بخش دولتی به خصوصی. مجموعه مقالات دوازدهمین همایش کمیته ملی آبیاری و زهکشی ایران با موضوع: مدیریت آبیاری در ایران، چالش ها و چشم اندازها، تهران، صص ۳۷۷-۳۸۴.
۱۱. محسنی، م. (۱۳۷۹). بررسی آگاهی ها، نگرش و رفتارهای اجتماعی - فرهنگی در ایران. دبیرخانه شورای فرهنگ عمومی کشور، تهران.
۱۲. محمدی، ی. (۱۳۸۶). تحلیل زمینه ها و سازوکارهای مدیریت آب کشاورزی در شهرستان زرین دشت فارس. پایان نامه کارشناسی ارشد توسعه کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه، دانشگاه تهران.
۱۳. مهندسی مشاور مهتاب قدس. (۱۳۸۹). مطالعات اجتماعی و بهره برداری از شبکه آبیاری و زهکشی لیشر. تهران.
۱۴. نوروزی، ا. (۱۳۸۴). بررسی عوامل مؤثر بر دانش، نگرش و مهارت گندم کاران شهرستان نهاوند پیرامون مدیریت آب زراعی. پایان نامه کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس.
۱۵. وزارت تعاون، کار و امور اجتماعی. (۱۳۹۰). تهران: مرکز اطلاعات و آمار، بخش امور تعاونی ها.
16. Ajzen, I., & Madden, T. J. (1986). Prediction of goal-directed behavior: Attitudes, intentions, and perceived behavioral control. *Journal of experimental social psychology*, 22(5), 453-474.
17. Ali, M., Saeed, M. M. S., Ali, M. M., & Haidar, N. (2010). Determinants of helmet use behaviour among employed motorcycle riders in Yazd, Iran based on theory of planned behaviour. *Injury*.
18. Azizi Khalkheili, T., & Zamani, G. H. (2009). Farmer participation in irrigation management: The case of Doroodzan Dam Irrigation Network, Iran. *Agricultural Water Management*, 96(5), 859-865.
19. Bustos, R., Marre, M., & Chambouleyron, J. (2001). Performance of water users' associations in the Lower Tunuyan area, Argentina. *Irrigation and drainage systems*, 15(3), 235-246.
20. Facon, T. H. (2002) Improving the Irrigation Service to Farmers: A Key Issue in Participatory Irrigation Management. Report of the APO Seminar on Organizational

- Change for Participatory Irrigation Management. Philippines, 23-27 October 2000 (SEM-32-00), Tokyo
21. Hurlimann, A., Dolnicar, S., & Meyer, P. (2009). Understanding behaviour to inform water supply management in developed nations-A review of literature, conceptual model and research agenda. *Journal of environmental management*, 91(1), 47-56.
 22. Jin, L., & Young, W. (2001). Water use in agriculture in China: importance, challenges, and implications for policy. *Water Policy*, 3(3), 215-228.
 23. Krejcie, R. V. & D. W. Morgan. 1970. Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30: 607-610.
 24. Neef, A., Bollen, A., Sangkapitux, C., Chamsai, L., & Elstner, P. (2004). Can local communities manage water resources sustainably? Evidence from the northern Thai highlands.
 25. Qiao, G., Zhao, L., & Klein, K. (2009). Water user associations in Inner Mongolia: Factors that influence farmers to join. *Agricultural Water Management*, 96(5), 822-830.
 26. Vermillion, D. L. (2000). An assessment of the small-scale irrigation management turnover program in Indonesia (Vol. 38): Iwmi.